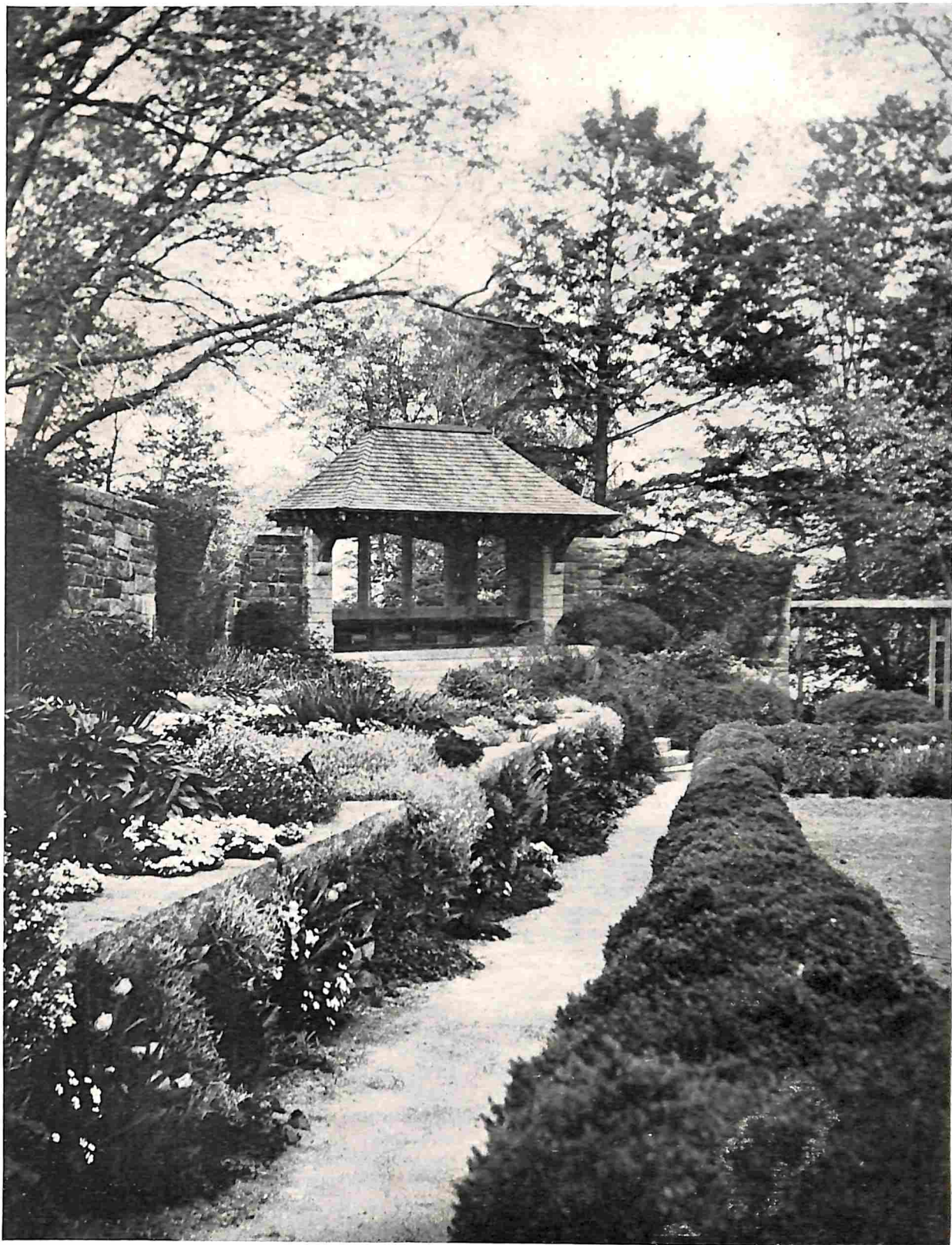

BUITEN

16^E JAARGANG N^O. 33.

ZATERDAG 19 AUGUSTUS 1922.

*TUINARCHITECTUUR IN AMERIKA.
BEPLANTE MUREN EN HEG VAN OUDE DWERGPALMEN.
Architecten Olmsted Brothers.*

Redacteur: Mr. A. LOOSJES.

INHOUD:

EURYALE, DE ONSTERFELIJKE. UIT HET ENGELSCHE	
VAN CARLTON DAWE (10).	BLZ. 386
DE BLOEMENTUIN, DOOR N. V.	387
BERGEN OP ZOOM, DOOR MR. A. LOOSJES, GEÏLL.	388—391
OP MOEDERS SCHOOT EN OP VADERS KNIE, DOOR	
J. SCHUITEMAKER CZ.	BLZ. 390
TUINARCHITECTUUR IN AMERIKA (II), DOOR H. ENNO	
VAN GELDER JR., GEÏLLUSTREERD	BLZ. 392—395
DE VOORMALIGE ST. SEBASTIAANSKAPTEL TE ROT-	
TERDAM, DOOR K. L. SCHAMP	BLZ. 394
WAT IS INSTINCT? DOOR C. BINGHAM NEWLAND	
(VERVOLG)	395
DORPSGEZICHT TE EGMOND BINNEN, ILLUSTRATIE	BLZ. 396

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Men gelieve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseeren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74-76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie” of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten”. Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's.

Tevens gelieve men achter op de foto's duidelijk aan te geven, wat ze voorstellen.

Afzonderlijke nummers: Prijs 40 cts.

EURYALE, DE ONSTERFELIJKE.

EEN ROMAN VAN HET HEDEN EN VERLEDEN.

Uit het Engelsch van CARLTON DAWE.

(Geautoriseerde vertaling).

JUIST toen verlieten Irene en haar moeder Londen om twee of drie maanden in Noord Wales door te brengen. Sinds jaren was het hun gewoonte iederen zomer naar de bergen te trekken, waar zij steeds hetzelfde landhuisje huurden en steeds dezelfde dienstboden meenamen. Mrs. Courfield keek wel een beetje ernstig toen zij den toestand overdacht. Niet dat zij twijfelde aan Robert's trouw; maar hoezeer ze geneigd was concessies te doen met het oog op Euryale's herkomst, kon ze toch haar wantrouwen in vrouwen uit andere landen niet heelemaal onderdrukken. En mannen, dat wist ze, waren van nature zwak. Zelfs haar overleden echtgenoot, ofschoon hij een der eerlijkste, fatsoenlijkste mannen was, die zij ooit had leeren kennen, zou zonder haar voorzichtige leiding meer dan eens het goede pad zijn afgewaald. Maar tot Irene zei ze niets van dat alles. Robert zou de laatste week van hun vacantie bij hen komen. Misschien konden zij Miss Argos wel overreden om mee te komen. Miss Argos was gevoelig voor hun beleefdheid; misschien zou 't wel gaan. Veel hing er van af of de Professor al of niet terugkwam. Hij zou waarschijnlijk een dezer dagen wel schrijven en het haar doen weten. Irene wilde, dat ze het vast zou beloven, maar dat ging niet. „We rekenen toch op u,” zei ze. De komst van die vreemdelinge was natuurlijk erg vervelend en het meest wel voor dien armen Bobbie, die daardoor al zijn plannen in het honderd gestuurd zag. Maar wat kon die lieve jongen anders doen? Als lastige ooms gehoorzamen neven lastige baantjes op den hals schoven, dan was er weinig aan te doen. Maar toch kon ze niet best begrijpen, waarom professor Greenshaw zijn pupil naar Londen had gestuurd, inplaats dat hij haar op zijn zwerftochten had meegenomen. Als ze werkelijk zoo knap was als men algemeen zei en als Robert bevestigde, zou ze een onschatbare reisgezel

voor den geleerde zijn geweest; om nog niet eens te spreken van zekere gedachten, die zich nu onweerstaanbaar opdrongen, en die daardoor vermeden zouden zijn. Zij schreef hem lieve brieven uit Wales, prettige, vroolijke brieven, doortinteld van haar levendigen, opgeruimden geest. Alle bezoekers werden nauwkeurig beschreven, kleine avonturen verteld; de zon, de wind, de regen, alles kreeg zijn beurt. Hij vond het charmante brieven en beantwoordde ze regelmatig, al was het niet even uitvoerig. Een vraag keerde telkens weer: „Heb je al gehoord wanneer je oom terugkomt?” en steeds moest hij ontkennend antwoorden. Ongetwijfeld was het uitgravings-werk omvangrijker gebleken, dan deze verwacht had. Tenminste, voor zoover zijn neef wist, was Professor Greenshaw nog steeds op het eiland Serphos en zou hij daar nog wel onbepaalden tijd blijven. De afwezigheid van Irene gaf hem inmiddels de gelegenheid meer tijd te besteden aan de pupil van zijn oom. Hij had plan gehad een ontvangdag te organiseeren op „Schoonzicht”, zoodat zij eens kennis kon maken met zijn vrienden en bekenden; maar toen hij in dien geest met haar sprak, zei ze ronduit, dat dit idee haar niet erg aanlokte. Misschien zou hij nog wel een korten tijd willen wachten, tot ze meer gewend was aan haar omgeving. Zij was langzaam bezig indrukken op te doen; ze had nog wat tijd noodig. Ofschoon hij niets zei, vond hij, dat ze in ieder gezelschap zou uitblinken. Maar het was zijn taak zich naar haar wenschen te schikken. „Je bent toch niet boos op me, Bobbie?” „Natuurlijk niet. Ik ben te allen tijde tot je dienst,” zei hij. „Tot Peter Greenshaw terugkomt?” „Tot Peter Greenshaw terugkomt.” „En dan?” „Dan zal ik natuurlijk terug moeten keeren naar mijn kamers in de Temple.” „En mij hier met Peter alleen laten?” „Ik denk tenminste dat dat wel de oplossing zal zijn.” „De zijne.” Hij keek plotseling op en bemerkte dat zij hem strak aankeek. „Was het niet ook jouw plan?” „Ik heb nooit plannen gemaakt. Hij dacht misschien dat ik een van zijn vondsten was.” „Dat was je toch ook.” „Een zonderlinge, domme oude man,” zei ze. „Wil je wel gelooven, dat hij een beetje bang voor mij was?” „Dat verbaast mij niet.” „Waarom?” „Ik geloof dat ik ook wel een beetje bang voor je ben.” Weer vroeg zij: „Waarom?” „Je hebt iets angst-aanjagends aan je.” Zij scheen er niet kwaad om te worden. „Vreemd, dat oom en neef hetzelfde denken. Toen Peter mij vond...” „Dat heb je al eens vroeger gezegd,” viel hij haar in de rede. „Hoe vond hij je?” „Hij deed erg vreemd; vroeg mij waar ik vandaan was gekomen.” „En zei je het hem?” „Hoe kon ik dat?” Dergelijke gezegden irriteerden hem vreeselijk. „Maar je moet toch ergens vandaan zijn gekomen?” „Dat zei ik hem ook al.” „En was hij met dat antwoord tevreden?” „Niet erg. Hij is werkelijk geen aangenaam mensch. En hij sprak afschuwelijk Grieksch.” „Men zegt, dat hij een der weinige menschen is, die het wel kunnen”, antwoordde Grange, ietwat scherp. Hij mocht niet toestaan, dat over de geleerdheid van den grooten P. G. Greenshaw op zoo'n toon van minachtende kleineering gesproken werd. „Ik kon hem bijna niet verstaan,” zei ze. „Je bedoelt, dat hij moeite had om jou te verstaan?” „Veel moeite. Maar hij was niet van verstand ontbloot en hij had het kunnen leeren, als hij niet al zoo oud was geweest.” „Heb je hem dat gezegd?” „Wel zeker!” „En wat antwoordde hij?” „Wat kon hij daarop antwoorden?” Grange dacht bij zich zelf, dat hij daar wel eens bij had willen zijn om zijn oom te zien. „Ik kan me zoo voorstellen, dat hij heel wat had kunnen zeggen. Hij heeft de reputatie van niet gauw om een goed antwoord verlegen te zijn.” „Hij was zich bewust, dat hij niet tegenover iemand van minder ontwikkeling stond.” „Superieur dus?” „Dat dacht hij.” Hij keek haar eens aan om te zien, of hij een glimpje van humor in haar oogen kon ontdekken, een beweging van de lippen, die sprak van spot of grappenmakerij, maar haar gezicht was zoo onbewegelijk alsof het uit marmer was gehouwen. Ongetwijfeld was zij in vollen ernst, zoo iemand die ieder gevoel voor humor mist, verwaand, egoïstisch. Zoo waren vrouwen altijd als zij wat wisten, en ze spaarden niemand als ze met hun knapheid konden pronken. „Bobbie!” „Wat is er, Euryale?” „Ben je niet blij, dat we eindelijk alleen zijn?” „Wij?” „Jij en ik en Dia.” „O, ja, Dia!” zei hij. „Ik kan nog niet begrijpen hoe zij er toe kwam zóó te dansen. En het meisje is beslist een schoonheid. Ik

wist nooit dat ze zulke prachtige oogen had." "Je begint de dingen te zien, beste Bobbie. Is dat niet ook al een wonder?" "Dat ik de dingen zie?" "Dat je ze goed ziet." "O ja, wat dat betreft..." zei hij. "Ik heb dat kind eigenlijk nooit goed aangekeken." "Er zijn zoo veel menschen, die nooit goed kijken," sprak zij. "Maar haar dansen, dat heeft mij de oogen geopend." "Het heeft langen tijd geduurd, Bobbie!" "Wat?" vroeg hij snel en achterdochtig. "Eer je oogen geopend waren." "Negen dagen?" zei hij glimlachend. "Maar iets anders. Hoe heb je Dia dien dans geleerd?" "Door mijn wil." "Hypnotisme?" "Noem het zooals je wilt." "Dus beweerde ze nu ook al hypnotische gaven te bezitten! Hij vroeg zich verbaasd af hoe ver haar pretentie wel zou gaan. "Wil je daarmee zeggen, dat je mij zoo zou kunnen doen dansen als je dat wilde? Probeer 't eens." "O, neen! Dia is geboren om te dansen." "In zijn idee zag hij Dia een lastige mevrouw achterna draven, of met koude voeten op een wintermorgen naar een winkel of kantoor trippelen. Maar verder zou Dia 't in voeten-vlugheid wel niet brengen in de wereld. "Dia, de dochter van Zeus en Themis," zei hij lachend. "Maar hier gaat 't om Minnie, de dochter van Mrs. Manifold." "En als Minnie, de dochter van Mrs. Manifold en Dia, de dochter van Zeus en Themis, nu eens een en dezelfde persoon waren?" "Dat zou heel interessant zijn," gaf hij toe. "A propos, heb je ooit in dien geest met mijn oom gesproken?" "Met Peter?" "Met P. G. Greenshaw, in de heele wereld bekend om de helderheid en de grootte van zijn verstand." "O ja! Ik heb onzen goeden Peter geleerd te denken, maar hij was oud, zeer oud, en zijn verstand was beneveld." "Grange barstte in lachen uit. "Je bent een heel buitengewoon wezentje, Euryale." "Dat zei hij ook." "Toen je hem zei dat zijn verstand beneveld was?" "Ik behoefde het hem niet te zeggen; hij wist het." "O, hij wist het dus?" "Ik heb hem er zoo vaak van overtuigd." "Daar had ik wel eens bij willen zijn." "Ik denk van niet. Het is geen mooi gezicht als iemands seniliteit wordt gedemonstreerd." "Ik wou, dat je sommige van onze wijze grijsaards eens van hun domheid kon overtuigen." "Zijn er dan zooveel dwazen onder uw volk?" "Het land is er vol van en ze bekleeden de hoogste posten." "Dan zijn ze misschien nog zoo gek niet. "Weer lachte hij. Hij leerde een nieuwe zijde van haar karakter kennen en hij had er machtig veel plezier in. Het was menschelijker en gaf daardoor verlichting van de voortdurende geestesinspanning, die als een band om zijn voorhoofd drukte. Als hij maar zekere onderwerpen kon vermijden en dat zoeken naar het onverklaarbare kon vergeten. En wat ging het hem ten slotte aan, waar zijn oom Peter haar had gevonden of waar zij vandaan was gekomen? Hij mocht veilig aannemen, dat de algemeen geëerde en zeer geleerde P. G. Greenshaw (want trots haar beweringen van het tegendeel was hij daarvan overtuigd) zich in zijn oordeel over personen niet zoo gauw zou vergissen. "Bobbie!" Hij schrikte op uit zijn gepeins. "Ja, wat wou je?" "Waarom denk je zoo over mij?" "Hoe weet je, dat ik over je denk?" vroeg hij, dadelijk achterdochtig wordend. "Je lippen vormden mijn naam." "Je hebt een heel levendige verbeeldingskracht, Euryale, en buitengewoon scherpe oogen." "Maar hij was ontstemd; ontstemd omdat het waar was en omdat zij het wist. "Maar ik heb je niet aangekeken." "Hoe wist je het dan?" "Ik wist het!" zei ze. "Zonder te kijken? Dan heb je 't goed geraden, Euryale. Maar als ik het nu eens zou ontkennen?" "Dat zou je niet kunnen." "Waarom niet?" "Omdat je de oogen van Jason hebt." "Dien je gekend hebt, niet?" "De vraag leek sterk op spotternij. "Ah!" zei ze. "Toen hij naar haar opzag, was het alsof haar blik op een verwijderd voorwerp rustte. Dat was zeker, dat ze hem niet zag. Als hij dien blik in haar oogen zag, kwam de vroegere, martelende gedachte aan waanzin weer bij hem boven. Was ze werkelijk waanzinnig op 't punt van de Grieksche oudheid? Maar waanzin kon een jonge vrouw toch niet leeren oud-Grieksch te spreken. Hij had in zijn jongensjaren een tijdje geblokt op de Grieksche grammatica; hij herinnerde zich zelfs van tijd tot tijd herhaalde pogingen om het afscheid van Hector en Andromache in versmaat te vertalen, met wat hij toen een heel aardig resultaat vond. Maar die spreektaal, daar verstond hij geen woord van. "Waarom kwam Oom Peter toch niet terug, of schreef hem, of gaf hem een behoorlijke verklaring voor al deze raadselen?"

ACHTSTE HOOFDSTUK.

WAT HOOFDZAKELIJK HANDELT OVER EEN ZEER MERKWAARDIG GESPREK MET APIS DEN STIER.

Dien avond nam hij haar mee naar een dier schouwburgen, die met veel succes hun klanten met lichte kost aangenaam bezig houden. Zij zag er schitterend mooi en statig uit, zooals ze daar in de loge naast hem zat, en hij bemerkte, dat meer dan een paar oogen uit het publiek op haar gericht was. Zij was niet naar de laatste mode gekleed. De dames, die gewend waren hun costuums door een Bond-street tailor te laten maken, zouden zelfs gezegd hebben, dat ze heelemaal niet goed gekleed was. Zelfs Grange, die het toch maar met de oogen van een man zag, bemerkte zeer goed het verschil. Maar juist dit verschil scheen haar een zekere distinctie te verleen, die geen der andere dames bezat. "Zij droeg een wit costuum, met een eenvoudige gouddraadgarneering om den hals en de polsen. Zooveel kon hij er van zeggen, maar meer niet, en hij verlangde er ook niet meer van te weten, want het effect was bewonderenswaardig. Hij vermoedde, dat het uit dien grooten koffer van haar was gekomen, die zoo verouderd was als de beelden uit Peter Greeshaw's museum. Hij zag zeer goed, dat het costuum niet nieuwerwetsch was, maar van welke mode het dan wel was, wist hij niet en verlangde hij ook niet te weten. Hij wist alleen, dat zij er prachtig uitzag en dat haar verwonderlijk mooi haar nog nooit met zulk een glans had geschitterd. "Hij had haar naar dit theater gebracht bij wijze van proef, of beter gezegd met voorbedachten rade, om te zien hoe zij op den onzin zou reageeren. En gedurende het eerste bedrijf — waarin gezongen en gedanst werd en een komiek, die bij ieder woord en gebaar de heele zaal deed schaterlachen, zich vreeselijk had uitgesloofd — had hij voortdurend haar gezicht bestudeerd om er eenig teken van goed- of afkeuring op te ontdekken. Maar zij zat rustig naar de opvoerenden te kijken, ongevoelig voor liederen en grappen, terwijl haar koud, mooi gezicht zoo onbewegelijk bleef als van een standbeeld.

(Wordt vervolgd).

DE BLOEMENTUIN.

De tijd is nu aangebroken, om over te gaan tot het stekken van de Geranium (Pelargonium). Sommigen die groote partijen noodig hebben, beginnen daar reeds eind Juli mede, maar voor een liefhebber is Augustus de beste tijd. Wie er op heeft gerekend om te stekken heeft eenige exemplaren apart gezet, opdat daardoor de perken of randen niet behoeven beschadigd te worden, doordat hij er de beste stekken af moet snijden. Onder de beste stekken verstaan we die, waar wij het meeste succes mee zullen hebben en dat zijn die zij-scheuten welke niet te zacht en niet te lang zijn; we moeten n.l. zij-scheuten hebben van 5 of 6 c.M.; we nemen deze gewoon van de plant af door ze schuin af te snijden. Dit kan dus een scheut zijn met 4 of 5 blaadjes. Hiervan worden de onderste bladeren met het aanwezige bloemknopje verwijderd; dit is om de verdamping zooveel mogelijk tegen te gaan. Nog is aan te raden de stekken eerst eenige uren stil in de zon te laten drogen, dit is omdat de stekken anders gauw zullen gaan rotten, daar ze erg rijk aan sap zijn. Is dit geschied dan kunnen we overgaan tot het potten. Nog zij vermeld dat wanneer onze stekken iets langer zijn dan 5 of 6 c.M. dit geen bezwaar is, langer echter dan 10 c.M. is niet aan te raden. De hoofdzak is, dat de stek wordt afgesneden vlak onder een blad, daar juist daar zich de nieuwe wortels moeten vormen. Als grondmengsel nemen we het best zandige bladaarde en plaatsen de stek in een klein potje ieder afzonderlijk. Ook kunnen we een Geranium-pot nemen en dan langs den rand van den pot eenige stekken zetten. Ook kunnen we ze in den vollen grond van een kouden bak zetten. In pot is echter aan te bevelen. We moeten den grond goed stevig aandrukken en ze zoo diep in den grond zetten dat er het onderste blad juist boven komt. Hebben we de stekken in een bak gezet dan moeten we er vooral voor zorgen, dat we er voor eerst geen glas op leggen, want als de stekken geen voldoende lucht hebben gaan ze spoedig tot rotten over. Wanneer na eenigen tijd de stekken voldoende geworteld zijn, gaan we tot verpotten over. Dat zullen we een anderen keer behandelen.

8 Augustus.

N. V.

Foto C. Steenbergh.

DE BINNENPLAATS VAN HET MARKIEZENHOF.

BERGEN OP ZOOM.

EEN rustig-welarend Brabantsch landstadje is tegenwoordig Bergen op Zoom, waar heel weinig meer spreekt van zijn vroegere beteekenis als handels-, later als vestingstad, een stadje waar slechts heel weinige gebouwen nog verraden, dat het een verleden heeft gehad, waarin het illusies in rook zag opgaan, waarin het door schrikkelijke rampen werd geteisterd. ☞ „Mille periculis supersum”, ontelbare gevaren heb ik overleefd, deze woorden, te lezen in den topgevel van het hooge Stadhuis aan Bergen op Zoom's marktplein, herinneren den bezoeker aan de moeilijke tijden, die deze stad heeft doorgemaakt. Men ziet het haar niet meer aan, en de enkele gebouwen, die van hoogen ouderdom spreken, vermogen niet Bergen op Zoom het aanzien van een hoogbejaarde veste te geven. ☞ Toch is deze plaats eeuwenoud, en 't is zelfs niet bij benadering te zeggen, wanneer ze ontstond. Reeds in het jaar 422 schijnt er een burcht te Bergen op Zoom geweest te zijn, in elk geval was er een kasteel in de 9de eeuw. Vermoedelijk dankt zij haar opkomst aan visschers, die zich op den rand der Brabantsche heuvelen nabij den vischrijken stroom de Schelde vestigden, echter onder de beschermende hoede van het reeds bestaande kasteel, en dus op eenigen afstand van de rivier, in de landstreek, die reeds van oudsher den naam Some of den Zoom droeg. Déze gaf haar naam, geenszins het watertje, dat eerst sinds de 18de eeuw de Zoom wordt genoemd en dat gegraven werd voor de veenderijen, om een gemakkelijk vervoer der turf te bevorderen. De naam der stad is daarmee natuurlijk nog niet afdoende verklaard; want moet men zoom opvatten in de beteekenis van rand, of is het gevormd uit de keltische woorden soo (moeras) en ma (land)? En zelfs het zoo eenvoudige „Bergen” kan nog op verschillende wijze verklaard worden, waarbij de op 't eerste gezicht het meest voor de hand liggende verklaring bij

dieper nadenken niet de juiste blijkt te zijn. ☞ Tot het einde der 13de eeuw vormde Bergen op Zoom een onderdeel eerst van het z.g.n. land van Strijen, later van een gedeelte van dit oude graafschap, het land van Breda, dat door leenmannen van de Brabantsche hertogen bezeten, tot het eindelijk door huwelijk in het huis van Leuven kwam. Spoedig daarop ontstond een geschil over de nalatenschap van Arnold van Leuven, dat door hertog Jan van Brabant in 1287 bijgelegd werd. Bij die gelegenheid kreeg Gerard van Wesemaele, Heer van Quabeke, het westelijk gedeelte van het land van Breda; sinds dien tijd vormde dit, het land van Bergen op Zoom, een afzonderlijke heerlijkheid. ☞ Gerard van van Wesemaele deed Bergen op Zoom door een muur omringen; van een der poorten in dezen muur, die aan de rivierzijde — de Lieve Vrouwepoort, later ook Gevangendoort genaamd — zijn nog de zware ronde torens over, die wij indertijd (zie de voorplaat in „Buiten” van 16 Febr. 1918) hebben afgebeeld; men ziet ze ook op de afb. op bladz. 391, deze poort te zien gevende aan de binnenzijde; het hooge vooruitspringende middengedeelte dateert evenwel van den aanvang der 16de eeuw. Deze Gerard is dan ook als de stichter der stad, waar hij ook een kasteel bouwde, te beschouwen; als stad kan Bergen op Zoom dus niet op hooger ouderdom bogen dan een menigte andere Nederlandsche steden, al hadden de bewoners, naar 't schijnt, reeds eenige tientallen jaren eerder stadsrechten gekregen. ☞ Na het huis van Wesemaele regeerden de geslachten van Voorne, van Valkenburg en Boutershem over het land van Bergen op Zoom. Onder een der leden van laatstgenoemd geslacht, Hendrik II, in 1397, werd de stad geteisterd door een geweldigen brand, waaraan het rijmpje herinnert:

In het soetste van de Meye 't verbrande alle stocken,
was tot Bergen groot geschreye behalve Oliphant en Draecke.

Wat wil zeggen, dat slechts twee huizen gespaard bleven. Maar het toen reeds welvarende stedeke, zoo gunstig gelegen nabij het toenmalige hart der Nederlanden, en met privileges en vrijdom van tollén begunstigd door zijn achtereenvolgende heeren, en den graaf van Holland, Albrecht van Beieren, rees weldra uit zijn asch, grooter dan te voren, immers het aan de rivierzijde ontstane havenkwartier binnen zijne muren trekkende, waardoor zijn vroegeren ronden vorm veranderde in een langwerpigen. Zijn tweede Heer uit het huis van Glymes dat in 1418 het geslacht Boutershem was opgevolgd, Jan II, heeft veel in 't belang van zijn „hoofdstad” gedaan; hij was bijgenaamd „Jan met de lippen”, welke lichaamsdeelen wellicht een ongewonen omvang hadden verkregen door 't vele kussen van zijn schoone vrouwe, Marguerite de Saint-Simon, die den bijnaam „la belle Blanche de Saint Simon” droeg en hem tien kinderen schonk. Of 't intusschen voornamelijk aan hem en zijn zoon Jan III is te danken, dat Bergen op Zoom in de tweede helft der 15de en 't begin der 16de eeuw groeide tot een bloeiende handelsstad, die door Antwerpen als een gevaarlijke concurrent werd beschouwd? Het valt te betwijfelen. We zijn dan in de jaren van Brugge's achteruitgang, in den tijd waarin de handel van de schoone West-Vlaamsche stad, wier havens verzandden, zich langzaam naar elders verplaatst. Wie zou erfgename van Brugge's bloei worden? Middelburg, Antwerpen, maar ook Bergen op Zoom lachte aanvankelijk de Fortuin toe. Bergen op Zoom, reeds bloeiende door visscherij, lakenweverijen en goud- en zilversmidnijverheid, zag zijn handel tegen het einde der 15de eeuw belangrijk toenemen; het werd krachtig gesteund door het Hanzeverbond om Antwerpen tegen te werken; groote handelshuizen van Engelschen — de „Engelsche straat” herinnert daar nog aan — en de Hanzesteden bevonden zich in de stad; men had er behalve een lakenhal, zelfs een beurs waarop Amsterdam zich in dien tijd nog niet eens kon beroemen. Toch heeft Antwerpen den strijd gewonnen. Wat niet wegneemt, dat Bergen op Zoom omstreeks 1500 een bloeiende handelsplaats was, welke volgens zijn lateren beschrijver Jean Faure — die hier intusschen wel wat overdreef — toen tot de belangrijkste handelssteden van Europa kon gerekend worden. Het hierboven aangehaald rijmpje geeft reeds aan, hoe weinig er van het oude Bergen op Zoom op vóór den grooten brand is overgebleven. Toch is het niet geheel juist: het maakt immers geen melding van de torens der Lieve Vrouwepoort, die nog tot op dezen dag behouden bleven, als eenig overblijfsel van deze periode. Iets meer bleef bewaard van de gebouwen, die in het daarop volgend tijdperk binnen de muren van het stedeke verrezen. Allereerst het „Markiezenhof,” de woning van Bergen op Zoom's heeren, die in 1533 van Karel V den titel van Markgraaf of Markies ontvingen. Reeds na den brand van 1397 werd met den opbouw een aanvang gemaakt, maar grootendeels dateerde het trotsche gebouw toch van een kleine eeuw later, Bergen op Zoom's bloeitijd dus, onder Jan II. Verder het Stadhuis, dat grootendeels uit 't einde der 14de eeuw dagteekent, doch welks voorgevel herhaaldelijk, vooral in de 16de eeuw en 't laatst in 1611,

Foto C. Steenbergh.

HET STADHUIS TE BERGEN OP ZOOM.

werd veranderd. Dan de Groote of Sint-Lambertuskerk, gesticht ter plaatse van de oude Geertrudiskerk, ten slotte het Militair hospitaal en het St. Catharina-gesticht,

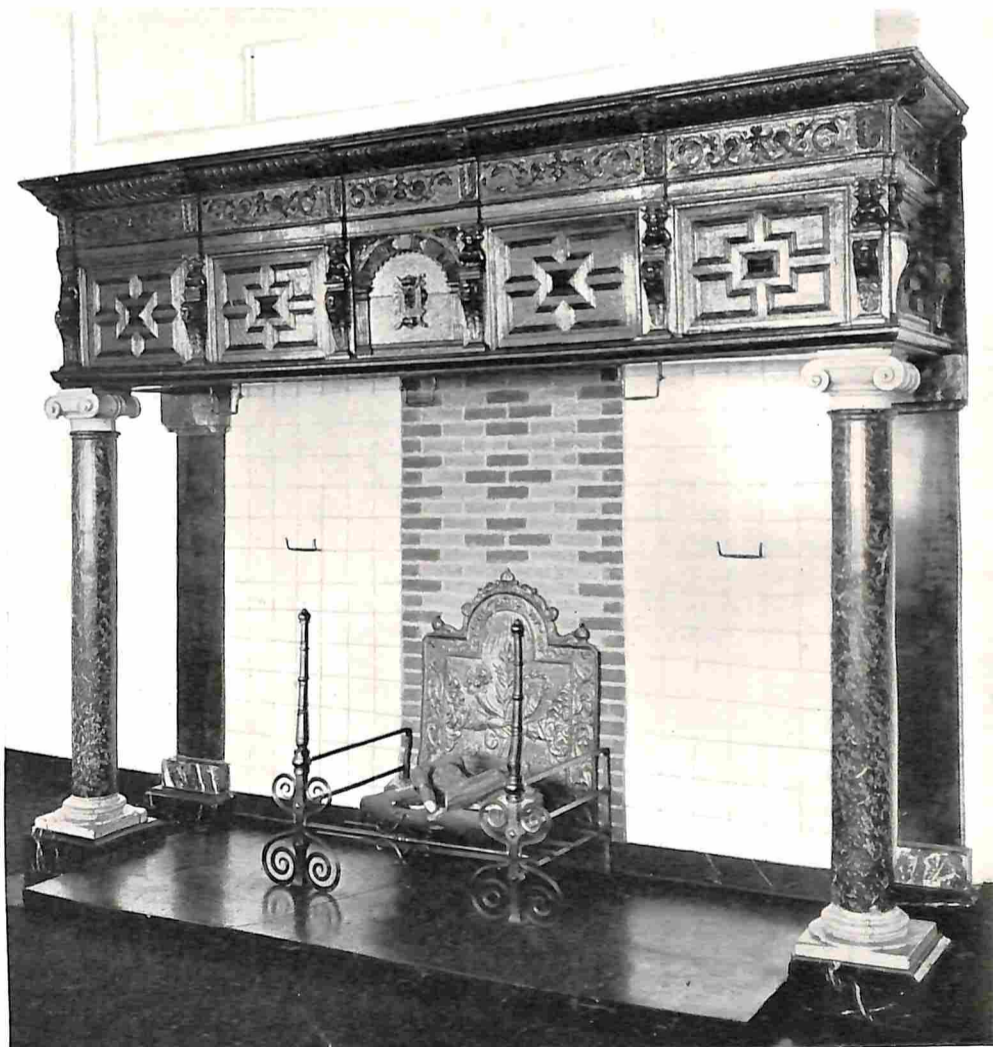

Foto C. Steenbergh.

DE SCHOUW IN DE „WITTE ZAAL” VAN HET STADHUIS.

Evenals aan de versjes, die opgedreund worden op Sint Maarten en op Driekoningendag, hebben de verschillende oude volksrijmpjes allerlei varianten. Overal waar Nederlandsch wordt gesproken, worden of werden ze gehoord, maar in de verschillende streken telkens met min of meer verschil.

Zoo b.v. het volgende:

Hu, paardje op een draf,
Morgen is het Zaterdag.
Dan gaan wij naar Hoorn

Om vischjes en om voren,
Om neutjes en om krakelkoek,
Alles in moeders chorteldoek.

'n Variant ervan is:

Hu, paardje, op 'n draf,
Morgen is het Zaterdag,
Dan komen de heeren
Met 'r bonte kleeren,

Dan komen de vrouwen
Met 'r bonte mouwen.
En dan komt Jan Akkerman
Met zijn paardje achteran.

In 't Zuiden luidt het:

Hup, paardje, meulen,
De koster zit op 't veulen,
Pastoor zit op de bontekoe,
Die rijden naar den meulen
toe,

Om een zakje haver
Wat zal dat paardje draven,
Om een zakje mikken,
Wat zal dat paardjeslikken,
Hup, paardje, in den draf,
Morgen is het Zondag.

Op vaders knie worden heele reizen ondernomen. In Noord-Holland:

Joe, joe, joe! Naar Hoorn
om een koe,
Naar Alkmaar om een
varken,

Dan rijden we naar Marken,
Naar Marken om een wagen,
Dan rijden we naar Schagen,
Naar Schagen om een sjees,
Dan gaan we naar De Beets,
Van De Beets naar

Akerssloot,

Om 'n schootje wittebrood.

('n Schootje is 'n wittebrood van bizonderen vorm, uit acht deelen bestaand. De „skootjes” worden tegenwoordig niet meer gebakken.)

In Vlaanderen:

Juite-Ko, mijn peerdje,
Naar Ieper om e steertje,
Wilt dà peerdje nie reeder
lopen,

'k Zal 't e vatje haver
kopen,

Is er te Ieper geene,
'k Ga van dà naar Meene,
Is ze te Meene goeiekoop,
'k Koope der tien of twaalf
stoop.

Of ook: Jutte-kave-ronde,

Van Gent naar Derremonde,
Van Derremonde naar Bevere,
Om e vat jenevere,

Van Bevere naar Kalloo,
Daar eten de perrekes hooi.

Behalve deze versjes, die zingen van paarden, koeien en ander veldgedierte (met uitzondering van varkens; die schijnen niet poëtisch genoeg te zijn) bestaan er ook vele, die 'n minder ruimen horizon hebben.

Van 't Noordhollandsche versje:

Dirkie, Dirkie Douwe
Zat op dē Koepoortsweg,
Hij zou z'n hoofie klouwe,
Z'n mutsie waaide weg.

Hij zocht al in 't riet,
Daar was z'n mutsie niet.
Toen zocht-ie op 't land
En hij had het in z'n hand.

bestaat 'n Friesch variant:

Poeske, poeske mau,
Sat oppe hereweg,

Hij sou syn kopke klouwe,
Sijn mutske waiede weg

Toen kwam Ype de hak,
Die stak onspoeske innesak,
Hoor poeske, hoor nou,
Ik sal je wat segge:
Al jou seuven kynderkes
bin dood.

Wie hêt dat daan?

Van 'n aftel-rijmpje, dat ik vroeger vermeldde:

„Onder 't stadhuis
Daar leit 'n muis

En ouwe man uut Akker-
sloot,
Wat had-ie an? En lerene
broek,
Fan slapedoek
Dat was ons poeskes
halsdoek.

Is meneer de Wit niet
thuis. enz.

vond ik 'n aardige Friesche variatie:

Onder 't stadhuus
Daar leit in muus

Is menheer de wind ook
thuus?

Water hale, water hale,
Raad is wie mij teugen-
kwam?

Twee ouwe mandsjes,
Twee potten en pantsjes,
Twee meiskes sonder siel,
De siel is inne hemel,
Onder 'e gouden kemel,
Onder 'e goudene bontekoe,
Dat gaat na groot Mars-
sum toe.

In 't Noorden wordt gezon-
gen:

Hupsa, Jannetje, iMosterd-
mannetje,
Laat je wijfje dansen,
Ze kookt het meel en roert
de pap,
Wat zullen we lekker
schransen.

In 't Zuiden:

Hop, Marianneke, Stroop
in 't kanneke,
Laat de poppekes dansen,
Een goeie man, 'ne brave
man,
Een man van complaisance,
Hij roert de pap, hij wiegt
het kind
En laat z'n vrouwke
dansen.

[Aanschouwelijk-verhalend-
spelend-leerend zijn versjes
als:

Duimelot is in 't water
gefallen,
Likkepot heeft hem er uit
gehaald,
Lange Jaap heeft hem
thuis gebracht
Korte Knaap heeft hem
te bed gelegd
En 't kleine Pinkje heeft
alles aan moeder gezegd.

Met de varianten:

Duimeling heeft 'n koe gekocht,
Flikflak heeft hem thuis gebracht,
Langeman heeft hem geslacht,
Ringeling heeft de worst gemaakt
En 't kleine Schelpje heeft alles opgegeten.

In Ieperen:

Dumeloot, Kattepoot,
Langerake, Korteknape,
Klein Petieteke.

In 't Noorden:

Pinkie, Gouwenrinkie,
Langeliere boom, Potteschrappier,
Ketellapper (Ook wel: Luizeknapper).

Ook op dit gebied kunnen wij over een grooten voorraad
beschikken.
J. SCHUITMAKER Cz.

Foto C. Steenbergh.

DE LIEVE VROUWE- OF GEVANGENPOORT TE
BERGEN OP ZOOM, BINNENZIJD.

Tuinarchitectuur in Amerika.

II. NATUURPARKEN — INHEEMSCHE PLANTEN.

NADAT ik in een voorgaand artikel meer speciaal den architectonischen tuin besprak, dat is de tuin in onmiddellijk verband met een huis, valt ook over de parken in Amerika wat belangwekkends te zeggen. ☞ Terwijl men in Holland dikwijls een parkaanleg moet beginnen op een vlak en boomloos stuk grond, waarop de bestaande plantengroei niet de minste inspiratie geeft, waren vele Amerikaansche steden zoo gelukkig, in hun onmiddellijke omgeving terreinen te bezitten, die door steile glooiingen en ravijnen zoowel voor landbouw als later voor huizenbouw ongeschikt waren, en dus nog vrijwel in hun oorspronkelijken, wilden toestand verkeerden. Werden deze terreinen het eigendom der stad, dan openden zich gelegenheden voor parkaanleg op groote schaal, maar van een bijzonder karakter — het probleem was namelijk om op harmonische manier de bestaande natuurlijke schoonheid van deze terreinen te verhoogen en aan te vullen, zonder nieuwe elementen aan te brengen, die in het bestaande kader niet pasten. Een grondige kennis van natuurlijke plantengroei en boschbouw, zoowel als een open oog voor landschaps-schoon, waren hiervoor vereischten. De pionier op dit gebied was Frederik Olmsted

(de vader van Olmsted Bros), de aanlegger van Central Park in New-York, en van de oudere parken in Boston. Olmsted bezat de bovengenoemde vereischten in hooge mate, en ontwikkelde zijn talent meer en meer gedurende de vele jaren van een drukke praktijk. Toen hij zijn loopbaan begon, was parkaanleg hier wat het in vele gevallen in Europa nog is: de aanleg van een tuin van grotere afmetingen, met bloembedden, heesteravakken en solitair boomen, als in een villatuin. Hij ontwikkelde parkaanleg tot een kunst op zichzelf. Een van de moeilijkheden waarmee hij te kampen had, was de onmogelijkheid, inheemsch plantingsmateriaal te verkrijgen. Dit was noodzakelijk, omdat de kwekerijen alleen de oude tuinvariëteiten van boomen en heesters, grootendeels uit Europa geïmporteerd, verkrijgbaar stelden — planten die in het Amerikaansche klimaat gewoonlijk niet gedijen, en in het landschap niet passen. Er waren jaren van propaganda noodig om de kweekers er toe te krijgen, de beste soorten van inheemsch plantmateriaal op groote schaal te kweken. ☞ Dit toenemende gebruik van inheemsche planten, past in het algemeene streven naar Amerikanisatie, het verkiezen van nationale kunst- en levensvormen, boven aan Europa ontleende ideeën. Tot die waardeering van inheemsche planten heeft meer dan iets anders bijgedragen, het Arnold Arboretum in Boston. Op deze belangrijke instelling hopen wij later terug te komen. ☞ Wat de beste Amerikaansche parkaanleggers geprobeerd hebben, is dus om in de parken iets van de bekoring der vrije natuur te geven, niet zoozeer door de wegen en de omtrekken der beplantingsgroepen volgens zoogenaamd natuurlijke kromme lijnen te maken, daar deze lijnen op heuvelachtig terrein grootendeels door de bodemgesteldheid aangegeven worden, maar door planten te gebruiken, die door hun aard het karakter van bepaalde natuurlandschappen weergeven. Uit den aard der zaak brengt dit meer een overwegend gebruik van de meest algemeene boom- en plantensoorten, inplaats van een preferentie voor tuinbouwkundige curiositeiten, zooals men vaak in parken ziet. Wilgen en moerasplanten bij het

TUINARCHITECTUUR IN AMERIKA.
 GEBRUIK VAN INHEEMSCHE BOOMEN EN STRUIKEN OP EEN TERREIN WAAR
 TE VOREN GEEN NOEMENSWAARDIGE BEPLANTING AANWEZIG WAS.
 Architecten: Olmsted Brothers.

water, sparren en wilde boschplanten op de heuvels, dat is wat natuurkarakter geeft. Waar men bloemen gebruikt, zijn het geen tuinplanten in perken, maar wilde bloemen, zooals Herfstasters, Gulden Roede en varens, in groote massa's genaturaliseerd; en omgekeerd wordt de logica doorgevoerd, door bepaalde deelen, waar „cultuur” de overhand heeft, strikt regelmatig aan te leggen, zooals bijv. den rozentuin in Prospect Park, Brooklyn, en de Mall in Fairmount Park, Philadelphia. ☞ Speelplaatsen voor kinderen en volwassenen, en andere geriefelijkheden, zijn natuurlijk met de bekende Amerikaansche zorg voor comfort overal in ruime mate aangebracht. ☞ Zooals we boven zeiden, het in Arnold Arboretum in Boston is een van de belangrijkste instellingen op tuinbouwgebied in Amerika. In de eerste plaats is het, door zijn ligging in een buitenbuurt der stad Boston, binnen het onmiddellijk bereik van de stad, die door zijn oude cultuur en verfijnden rijkdom het middelpunt is van tuinbouwkundig interesse in Amerika. Hier vindt men de Massachusetts Horticultural Society, die de belangrijkste jaarlijksche bloemen- en plantententoonstellingen houdt, zoowel als de Universiteit van Harvard, die te vergelijken is met Oxford in Engeland. ☞ Het Arboretum dankt zijn ontstaan aan een rijk legaat van den koopman Arnold; het staat onder wetenschappelijk beheer van Harvard University, terwijl de stad Boston het als een deel van zijn reusachtig parksysteem onderhoudt. Het is te allen tijde open voor het publiek, en het is een genot te zien hoe duizenden en duizenden vooral op Zondagen, als bijv. de Seringen in bloei zijn, de bloeiende planten komen bewonderen. ☞ Het is in overeenstemming met den democratischen geest van Amerika, om een instelling als dit Arboretum, niet alleen onbeperkt toegankelijk te maken voor het publiek, maar het bovendien door een systeem van wekelijksche vlugschriften, artikelen in de kranten, duidelijke ver-

klarende bordjes, enz. voor het publiek van zoo groot mogelijk nut te maken. Dit geldt ook voor alle parken, museums, enz.; men wil altijd het publiek doen voelen, dat het er niet als een gunst geduld wordt, maar er van harte welkom is. ☞ In het Arboretum is onder leiding van den beroemden dendroloog, Prof. Sargent, bijeengebracht een complete verzameling van alle houtachtige planten, die in het klimaat van Boston winterhard zijn. Het omvat een terrein van 88 H.A. dat door zijn heuvelachtige gesteldheid en hier en daar aanwezigen natuurlijke planten-groei, een prachtige gelegenheid bood, om een groote collectie van verschillende planten op de beste wijze een woonplaats te geven. Het geheel is aangelegd als een park, waarin op de meeste plaatsen natuurlijke plantenfamilies in groepen of strooken bijeengeplant zijn. Zoo vindt men dicht bij den hoofdingang (sierappels), daarop volgt aan beide kanten van den weg een collectie van niet minder dan 150 soorten sering. Een zonnige heuvelkant, met de vallei aan haar voet, herbergt een reuzenverzameling coniferen (sparren, dennen, enz.) in prachtige exemplaren. Meer typisch is de verzameling Hagedoorns (Crataegus), op een anderen heuvel. Waren vroeger slechts een dozijn Amerikaansch plantengeslacht is. sen bekend, door de studies van Prof. Sargent is aan het licht gebracht, dat dit geslacht in gematigd Amerika, ongeveer 500 soorten rijk is, die overal met hun gedrongen bouw

water, sparren en wilde boschplanten op de heuvels, dat is wat natuurkarakter geeft. Waar men bloemen gebruikt, zijn het geen tuinplanten in perken, maar wilde bloemen, zooals Herfstasters, Gulden Roede en varens, in groote massa's genaturaliseerd; en omgekeerd wordt de logica doorgevoerd, door bepaalde deelen, waar „cultuur” de overhand heeft, strikt regelmatig aan te leggen, zooals bijv. den rozentuin in Prospect Park, Brooklyn, en de Mall in Fairmount Park, Philadelphia. ☞ Speelplaatsen voor kinderen en volwassenen, en andere geriefelijkheden, zijn natuurlijk met de bekende Amerikaansche zorg voor comfort overal in ruime mate aangebracht. ☞ Zooals we boven zeiden, het in Arnold Arboretum in Boston is een van de belangrijkste instellingen op tuinbouwgebied in Amerika. In de eerste plaats is het, door zijn ligging in een buitenbuurt der stad Boston, binnen het onmiddellijk bereik van de stad, die door zijn oude cultuur en verfijnden rijkdom het middelpunt is van tuinbouwkundig interesse in Amerika. Hier vindt men de Massachusetts Horticultural Society, die de belangrijkste jaarlijksche bloemen- en plantententoonstellingen houdt, zoowel als de Universiteit van Harvard, die te vergelijken is met Oxford in Engeland. ☞ Het Arboretum dankt zijn ontstaan aan een rijk legaat van den koopman Arnold; het staat onder wetenschappelijk beheer van Harvard University, terwijl de stad Boston het als een deel van zijn reusachtig parksysteem onderhoudt. Het is te allen tijde open voor het publiek, en het is een genot te zien hoe duizenden en duizenden vooral op Zondagen, als bijv. de Seringen in bloei zijn, de bloeiende planten komen bewonderen. ☞ Het is in overeenstemming met den democratischen geest van Amerika, om een instelling als dit Arboretum, niet alleen onbeperkt toegankelijk te maken voor het publiek, maar het bovendien door een systeem van wekelijksche vlugschriften, artikelen in de kranten, duidelijke ver-

en glanzend groen blad een typisch element in het landschap vormen. Natuurlijk zijn de verschillen tusschen deze verwante soorten niet groot, maar een uitgebreide en interessante serie van proeven in de kweekerij van het arboretum heeft aangetoond, dat al deze Hagedoorns elementaire soorten zijn, die zich volkomen zuiver door zaad reproduceeren. Niet minder dan 250.000 zaailingen van 4095 planten werden in deze reeks proeven uit zaad gekweekt. Als gevolg daarvan zijn nu de beste, meest uiteenlopende soorten in de groote kweekerijen verkrijgbaar, en in vele parken, stadsparken zoowel als particuliere, in groote hoeveelheid gebruikt. ☼ Eveneens zijn vele prachtige inheemsche heesters van de geslachten *Cornus* en *Viburnum* meer bekend gemaakt, en in groote hoeveelheden overal aangeplant. De belangrijkheid hiervan kan pas iemand begrijpen, die de droge, heete zomers en koude winters van Amerika heeft leeren kennen, en gezien heeft hoe vele planten uit ons gunstiger Europeesch klimaat daaronder lijden, terwijl de hier inheemsche soorten, onder de ongunstigste omstandigheden er gezond en frisch blijven uitzien. In nog sterker mate dan voor de Amerikaansche Oostkust, geldt dit voor de Westelijke Prairie Staten, waar zelfs onze pruimen, kersen en peren bijna onmogelijk zijn, en men zoeken moet naar meer passende inheemsche vruchtsoorten. Op verschillende plaatsen werd dan ook het voorbeeld van het Arnold Arboretum nagevolgd, en bijv. aan de Universiteit van North Dakota is de landbouwkundige faculteit al vele jaren bezig om door hybridisatie van de vele inheemsche pruimensoorten, soorten te verkrijgen met goede vruchten en gehard tegen het afwisselend klimaat. Goede resultaten zijn reeds bereikt, tenminste in soorten voor huishoudelijk gebruik. ☼ Dit streven naar het benutten van de beste inheemsche plantensoorten, gebaseerd als het is op een studie van het interessante veld van aanpassing der planten aan hun natuurlijke omgeving, heeft voor mij iets bijzonder bekoorlijks. Het brengt in den tuin een element van de mysteriën der natuur, in tegenstelling met zuiver decoratieve „vertooning”. Het scheidt een veld, waarin de botanicus en natuurvriend de hand kunnen reiken aan den tuinarchitect, aldus twee geesten vereenigt, die soms ver van elkaar hebben gestaan, zelfs tegenover elkaar. ☼ Er is voor mij geen twijfel aan, dat door het gebruik van inheemsche planten veel meer artistiek bevredigende effecten te bereiken zijn, dan door een vertoon van de schitterendst bloeiende planten uit alle werelddelen bijeenverzameld. Speciaal geldt dit voor streken met armen, drogen grond, waarop de meeste cultuurgewassen slechts een kwijnend bestaan leiden, terwijl ze door een juist gebruik van passende inheemsche planten een weelderig aanzien kunnen krijgen. De goedkoopere onderhoudskosten van zulk een aanleg zijn in dit land met zijn hoge arbeidsloon ook een factor ten gunste ervan. ☼ Het is hier de plaats omeen woord te wijden aan Henry Hicks, den eigenaar der groote kweekerij in Westbury, op Long Island, in het hartje van een groote streek van buitenplaatsen van New-Yorkers, waaronder die der meest bekende millionnaires. Terwijl andere kwekers er alleen op uit waren te kweeken wat de klanten vroegen, en waar het gemakkelijkste geld mee te verdienen was, heeft Hicks ernaar gestreefd, te kweeken wat op het zand van Long Island (te vergelijken met ons Gooische zand) voldoening zou geven, en het publiek „op te voeden” (om zijn eigen uitdrukking te gebruiken) om dit te koopen en te gebruiken. Zoo

TUINARCHITECTUUR IN AMERIKA.

WILD-GROEIENDE BERKJES, MET NATURALISTISCHE BRON-BEPLANTING.

heeft hij honderdduizenden Weymouth dennen (*White Pine*, *Pinus Strobus*) gekweekt en verkocht, omdat die op de droogste gronden en zonder verzorging gedijen. Maar men zal op zijn kweekerij tevergeefs zoeken naar Fijnspar (*Norway Spruce*, *Picea excelsa*) die hier zoo populair was om zijn mooien groei in de eerste jaren, maar die op armen zandgrond na een korte vroolijke jeugd, kaal en bruin wordt. Verschillende planten, die andere kwekers schuwen omdat ze moeilijk te verplanten zijn, maar die, eenmaal geworteld, een blijvend genot geven, heeft hij met groot geduld en aanzienlijke kosten gekweekt, zooals Amerikaansche eiken in meerdere soorten, en Bayberry (*Myrica cerifera*). Meerdere tuinen op Long Island, bijv. die van Mrs. Bacon in Westbury, zijn een blijvend monument voor zijn volhardingsvermogen. ☼ De belangstelling voor inheemsche planten heeft zich ook uitgestrekt tot vaste planten, bol- en wortelgewassen, varens, enz., en meerdere kweekerijen hebben zich toegelegd op het kweeken daarvan. ☼ Ook worden op groote schaal bepaalde planten in het wild verzameld en voor beplanting gebruikt. Prachtig zijn bijv. de inheem-

TUINARCHITECTUUR IN AMERIKA.

DE TUIN VAN „NETHERMICUR”.

sche Rhododendrons en Kalmia's voor onderbeplanting in bosschen, in groote massa's gebruikt, evenzoo Azalea's, Varenen, Narcissen, Trilliums, enz. Er is tegen dit verzamelen van wild-groeiende planten wel wat te zeggen, maar in een zoo groot en dunbevolkt land als Amerika levert het voorloopig geen bezwaar op. Integendeel heeft het de kennis van en de liefde voor wilde planten in groote mate bevorderd. Wie hier in Juni de Kalmia's bij duizenden op de heuvels heeft zien bloeien kan zich begrijpen dat geen eigenaar van bosschen rust, voordat ook hij die roze bloemenpracht op zijn eigen domein kan genieten. ☞ Dat brengt ons op nog een andere karaktertrek van Amerikaansche tuinen: het gebruik op groote schaal van enkele uitstekende bloemen en planten. Zoo'n algemeen gebruik geeft een prachtig artistiek effect, evenals de natuur in haar beste momenten een overvloed geeft van één bepaalde plant: bijv. de bloeiende appelboomen in Mei. Zoo hebben we hier overal de „Dogwoods” (Cornus florida) in Mei, wat later de Laurel (Kalmia) en tegelijkertijd in de tuinen eerst de blauwe Iris (Iris Germanica) en later de Pioenen. De Amerikaan heeft een groote „flair” voor iets goeds, en zoo heeft hij die twee prachtige, en tegelijkertijd weinig eischende planten, uitgekozen voor universeel gebruik. Op dezelfde manier hebben enkele andere planten door bijzonder goede eigenschappen zich een overheersende plaats verworven: de groenblijvende Liguster (California privet) wordt overal en overal voor heggen gebruikt; geen tuin is compleet zonder „Blue Spruce” en Hydrangea. De betere tuinarchitecten hebben een groote voorkeur voor twee groenblijvende planten: de groote zuilvormige Jeneverbes (Juniperus virginiana), hier Cedar genoemd (ofschoon hij het karakter heeft van een Italiaansche Cypres) en Buxus. Een standvastig gebruik van deze twee prachtige en karakteristieke groenblijvende planten heeft natuurlijk een veel mooier en voornamer effect dan een bonte collectie van allerlei coniferen, en is een voornamelijk factor in de rustigheid der beste Amerikaansche tuinen. De prachtige, breedronde struiken van het warmste groen, die oude dwergpalm (Buxus suffruticosa) ongeknipt vormt, worden hier met goud betaald, en als juweelen hier en daar in de beste tuinen gebruikt.

Het is mij onbegrijpelijk, dat die in Holland zoo totaal onbekend zijn. Het is iets veel mooiers dan de geknipte Hollandsche palm uit Aalsmeer, hoewel die ook niet te versmaden is, en hier in Amerika veel meer gebruikt wordt dan in het Vaderland. Moeten we naar Amerika reizen om onze eigen beste producten te leeren waardeeren? H. ENNO VAN GELDER JR.

DE VOORMALIGE ST. SEBASTIAANSKAPTEL TE ROTTERDAM.

NOG vóórdat de Groote of Sint Laurenskerk in 1436 was voltooid, stond reeds op den hoek der Lombardstraat en Prinsenstraat de Sint Sebastiaanskapel, die dus de oudste kerk van Rotterdam genoemd kan worden. In 1404 was een stuk grond door Jan Durckx afgestaan aan de Predikheeren of Jacobijnen te 's Gravenhage, om daar een tijdelijke verblijfplaats te kunnen stichten voor hen, die hier kwamen prediken of giften verzamelen en in 1417 blijkt daar reeds een kapel te staan. In 1467 werden de rechten

op de Sint Sebastiaanskapel, zooals ze toen reeds heette, door de Haagsche predikheeren aan de stad afgestaan. De kapel zal wel ten deele uit liefdegiften zijn opgebouwd, maar anderdeels ook uit de boeten der schutters van den Sint Sebastiaansdoelen, zooals blijkt uit een acte van 1410, waarbij bepaald werd, dat deze schutters 2000 baksteenen zouden leveren ten behoeve der kerk, „sonder eenig verdrach.” De hoofdmannen moesten den gezellen hun geld geven vóór den eersten Meidag, „of elck soude der kerk geven 1000 baksteenen sonder verdrach, ten tijde toe dat sy hen allen voldaan hadden.”

Het kerkje, in Gothischen stijl gebouwd, was 15 meter lang en 6.5 meter breed; tot vóór 1804 stond er nog een gebouwte tegen aan, tot welk doel is niet bekend, maar dat toen verdwenen is en vermoedelijk dienst heeft gedaan als stovenhok. Ook was het kerkje aan de voorzijde voorzien van een hek, dat reeds in de 16e eeuw niet meer voorkomt. Drie treden gaven toegang tot de beide deuren; maar ook die stoep was lang verdwenen en daarna stapte men de kerk gelijkvloers binnen. Willem

van der Sluijs, pastoor van de Sint Laurenskerk, bediende ook de kapel van 1482 tot 1499. Hij was de schrijver van de „Cronyke off corte, oude, ware beschrijvinge der stad Rotterdam” en van een „Beschrijving van Jongheer Franssen Oorlog tot Rotterdam, anno 1488 en 1489”. In 1627 werd aan de kerk, zijde Lombardstraat, een ingang gemaakt, in 1640 het aangrenzende huis afgebroken en de ruimte bij de kerk gevoegd, die daardoor tot een breedte van 13.5 meter werd vergroot. De zerken, waarmee de opgehoogde vloer werd bedekt, waren voor honderd gulden te koop. Verder werden inwendig herstellingen aangebracht en het gebouw van houten gewelven, een tribune en een koorhek voorzien. Met de Hervorming zagen de Katholicken zich genoodzaakt hun schamel kerkje prijs te geven, dat weldra voor allerlei volstrekt niet geestelijke doeleinden gebruikt zou worden.

Spoedig was er dan ook geen spoor meer te vinden, dat aan een roomsche kerk herinnerde. Het koor was verdwenen, al weet men dat dit op het oosten gestaan moet hebben; ook kon men zich geen rekenschap geven waar het koorhek zich bevonden had.

In 1627 kwam de verlaten kapel aan de Waalsche gemeente, die tot 1657 daar kerk gehouden heeft.

De Schotten hadden met toestemming der overheid in 1609 een kerk gesticht in de Wijnstraat, maar daar de Engelsche kolonie zich meer en meer uitbreidde, werd het gebouw weldra te klein, en kregen zij in 1657 de voormalige Sint Sebastiaanskapel in gebruik, die daarna „het Schotsche kerkje” werd genoemd. Ook daar zijn de Schotten niet lang gebleven en wel tot 1695, toen de nu nog bestaande Schotsche kerk op het Vasteland werd gebouwd. In 1697 namen de Walen weder bezit van het kerkje en bleven er tot 1720. Daarna werd er gepreekt door de Presbyterianen en vervolgens hield de Illustere school er haar colleges. Eindelijk kwam het gebouw 22 Februari 1739 weder eens aan de Hervormden, toen de nu ook al verdwenen Prinsenkerk inwendig moest worden hersteld. Slechts twee jaar werd de dienst in de kapel gehouden en het gebouw daarna beschikbaar gesteld voor openbare catechisaties. Ook de catechisanten moesten er weer uit, om plaats te maken voor het Duitsche garnizoen, dat er zijn godsdienstoefeningen begeleidde met militaire muziek,

TUINARCHITECTUUR IN AMERIKA.
IN DEN TUIN VAN MRS. EDWARD SPRANGNE.

dat bijzonder in den smaak gevallen moet zijn. In 1787 ontzagen de Franschen zich niet het bedehuis tot een kazerne te verlagen, wat echter niet lang heeft geduurd, want spoedig werd er weer catechisatie gehouden. Het gebouw was en bleef echter aan den openbaren dienst onttrokken, al werd het aan zijn oorspronkelijke bestemming teruggegeven. De bedeeden der Hervormde diaconie hadden hun plaatsen in de groote Kerk achter den preekstoel. Niet alleen konden ze daar den leeraar moeilijk verstaan, maar werden door hun schamele kleeding vaak afgeschrikt ter kerke te gaan. Om hierin tegemoet te komen werd in 't begin der vorige eeuw besloten eenvoudige, afzonderlijke predikatiën te geven in het Schotsche Kerkje, des Zondagmiddags, uitsluitend voor de bedeeden, terwijl slechts twee diakenen daarbij tegenwoordig mochten zijn. De oudjes werden op een verstandige wijze tot het bijwonen dezer godsdienstoefeningen verplicht.

Eindelijk begon de kerk haar einde te naderen en werd in 1909 tot de afbraak besloten. De graven werden geruimd en de gebeenten in de stilte van den nacht in een gemeenschappelijk graf op Crooswijk begraven. Eenige zerken werden naar het stedelijk museum van oudheden overgebracht, maar later, uit plaatsgebrek, opgeslagen in een pakhuis in de Lange Torenstraat, waar ze aan de oogen der belangstellenden zijn onttrokken. Dragen velezerkenslechts een naam en een handmerk, voor 't meerendeel uitgesleten, een uitzondering hierop maakt No. 64, een fraai bewerkte steen met het opschrift: *Ici gist Anne de Sedlnitsky, femme du sieur le colonel de Maisonneuve, morte le 22 Decembre 1635.* Volgens de beschrijving van Dr. E. Wiersum [was het wapen gevierendeeld, 1 en 4: de Perponcher, 2 en 3: Sedlnitsky, aan] weerskanten vergezeld van vier onder elkaar staande kwartierwapens, waarvan de mannelijke bijna geheel zijn uitgesleten; de vrouwelijke kwartieren zijn beter bewaard, ofschoon toch niet met zekerheid vast te stellen. Anne was de oudste dochter van Peter de Sedlnitsky en Agnieta Spiering, 11 Februari 1607 gehuwd met Iwan de Perponcher, Heer van Maisonneuve. De vader werd in 1587 door Leicester en de Staten van Holland tot overste luitenant aangesteld. Hij komt als wachtmeester onder Maurits voor, werd gouverneur van Grave en sneuvelde, 61 jaar oud, bij het beleg van Gulik in 1610. Anne wordt in de week van 6—13 November 1636 als „d'huysvrouw van kolonel Messoneve in den Oppert” als overleden opgegeven. Haar man was kapitein sergeant majoor van het Fransche regiment voetvolk van den markies de Courtrundo, ten dienste der geunieerde Provinciën, later kolonel. Hij overleed in 1656 op het slot Corneille in Frankrijk 1).

De overige grafschriften dagteekenen eveneens van de 17e eeuw, enkele van vóór 1627, toen de kerk dienst deed als opslagplaats voor de stadsturf, hetgeen blijkbaar geen beletsel opleverde om de kapel tot begraafplaats te gebruiken. Of er ook in de 15e en 16e eeuw begraven werd, is niet bekend. Zoo ja, dan zijn al die zerken verdwenen. Latere opschriften

1) Volgens Zelandia Illustrata bestond een groot monument voor Cornelis de Perponcher Sedlnitsky, Heer van Wolphartsdijk, Ellewoutsdijk enz. in de oude kerk te Heinkenszand met een levensgrootte afbeelding en uitvoerige Latijnsche opschriften. Met de kerk is ook de tombe verdwenen, waarvan een gedeelte in de nieuwe kerk, een ander gedeelte in het museum van het Zeeuwsch genootschap wordt bewaard.

uit de 18e en 19e eeuw komen evenmin voor, hoewel toch lijken bijgezet zijn. Ze komen overeen met het oudst bewaarde grafboek van 1646.

Op het mulle zand, waar meer dan vijf eeuwen de Sint Sebastiaanskapel heeft gestaan, werd een verkooplokaal gebouwd, waar het gehamer van den afslager en het geroep der „meestbiedenden” weinig overeenstemmen met de gewijde traditiën van het bedehuis. K. L. SCHAMP.

WAT IS INSTINCT?

door

C. BINGHAM NEWLAND. (Vervolg).

DE „vertooning” wordt dikwijls verscheiden keeren herhaald, voordat 't vliegen weer begint, en is meer algemeen gedurende het broedseizoen te zien. Dit evenwicht, zooals we het in de Dierenwereld waarnemen, is een belangrijk punt bij onze studie, want het voorbeeld „van het roodborstje moge onbeduidend lijken, het is toch heel kenmerkend voor de natuur, dat is: „de natuur in al haar zuiverheid” — volmaakte orde, volmaakt evenwicht.

TUINARCHITECTUUR IN AMERIKA.
KALMIA'S AAN DEN BOSCHRAND.

HOOFDSTUK XVII.

ONGELOOF AAN HET INSTINCT DER DIEREN.

Het is tegenwoordig mode niet meer te gelooven aan het dierlijk instinct. Een andere correspondent, van de *Daily Mail*, schrijft naar aanleiding van postduiven:

„Ze trekken op het gehoor en met behulp van hun geheugen, en niet uit instinct. De snelste vogel legde in dezen wedstrijd 800 K.M. af met een snelheid van ruim 70 K.M. per uur.

Gaat het over land, dan leeren de vogels heuvels en dalen in 't geheugen prenten, maar over het Kanaal vliegen is moeilijker. Daar is niets om den vogel den weg te wijzen, en honderden gaan er verloren, die geen moed hebben om over te steken.”

Als dit zoo is, en vogels geen instinctieven richtingszin hebben, hoe kan elke vogel in zijn eentje den overtocht dan vol-

brenge? En toch doen honderden het, zogenaamde ongeoefende vogels meegeteld.

Daar wedstrijden met postduiven in Engeland een nationale sport zijn, trekken ze groote belangstelling, en zoo raakt het publiek er van op de hoogte, dat duiven in staat zijn over land en zee honderden mijlen ver den weg te vinden, maar gunt het zich den tijd niet om te onderzoeken of dit door instinct of door oefening geschiedt. Wanneer we deze vraagstukken echter ernstig bestudeeren, moeten we het boek der Natuur van a tot z doorlezen. Hier ontdekken we dat het instinct, waardoor ze altijd hun woonplaats terug kunnen vinden, de richtingszin dus, zich niet tot honden, katten en nog een paar bepaalt, maar door de heele dierenwereld in meer of mindere mate tot uiting komt, en dat er sporen van in den mensch worden aangetroffen. We zeggen van sommige personen dat ze „den richtingsknobbel” bezitten, terwijl anderen niet zoo „begaafd” zijn. Dit vermogen is onbewust, evenals die nimmer falende terugkeer naar huis, waarover ik het hier voor had, onbewust geschiedt; en hoe dichter we bij den natuurstaat van den mensch komen, hoe sterker ontwikkeld men het aantreft.

De wilde heeft geen moeite met het vinden van den weg in de dichte wouden waar de beschaafde mensch, zonder

hulpmiddelen, vast en zeker verdwalen zou. Terwijl de eerste door het onfeilbare onderbewustzijn geleid wordt, moet de laatste op zijn verstand vertrouwen, dat aan vergissingen onderhevig is. De mensch misrekenet zich dus, weet niet meer waar hij is, en daar hij geen richtingszin heeft, raakt hij hulpeloos verdwaald.

Hoe iemand tegenover zoo overstelpend veel dat het tegendeel bewijst nog kan gelooven dat dieren geen instinctieven richtingszin hebben, is onbegrijpelijk. Er gaat nauwelijks een dag voorbij, dat we niet een staaltje hooren vertellen van een hond, kat of ander dier, dat den weg naar huis terug heeft gevonden, nadat het weggevoerd was onder omstandigheden, die 't voor het dier onmogelijk hadden gemaakt iets van de streek te zien, waar het doorging.

Een dergelijk buitengewoon merkwaardig geval kreeg ik onlangs onder mijn aandacht, en daar het gebeurde in een streek, die ik al jarenlang goed ken, kan ik een nauwkeurige plaatsbeschrijving geven.

De man, van wien ik de bijzonderheden heb, is een kleine pachtboer in Carmarthenshire. Hij is gewoon een paar kalven te fokken en die dan per trein aan de markt te brengen.

Jones ('t is haast altijd een Jones in die streken) had onlangs een kalf van zes weken in een zak gebonden met den kop er buiten, daarna het dier onder in zijn karretje gelegd, en was naar het station gereden. Men moet weten dat de boerderij van Jones aan den rechteroever ligt met het uitzicht op de rivier. Van de hoeve af loopt een smalle weg, die uitkomt op den straatweg. Dien

weg afkomend zal de boer links hebben gehouden en anderhalven K.M. door het dal gereden zijn, tot de rivier den weg weer nadert. Op dit punt buigt er een zijweg af naar links, die over een steenen brug naar 't station slingert. Naar dat station is het dus ruim drie K.M. en vandaar naar de boerderij hemelsbreed, laten we zeggen, ruim twee. Het and dat er tusschen ligt bestaat uit kleine strooken grond, door hooge begroeide wallen ingesloten. Een breede lap kreupelhout bedekt voorts het grootste gedeelte van het terrein aan den Cardiganschen oever der rivier en strekt zich tegen de helling uit naar 't station. Dit bosch is eigenlijk jachtterrein en er gaat geen weg door; 't is een ruig hoekje, van boven door den spoordijk afgesloten en van onderen door de rivier begrensd.

Bij die gelegenheid nu, waarover ik het heb, bereikte de boer 's middags het station en nadat hij zijn waar aangegeven had, liet hij den zak met het kalf op het perron achter tot de trein zou komen, terwijl hij zelf naar huis terugkeerde zonder verder aan de zaak te denken.

Den volgenden morgen in de vroege werd Jones' aandacht getrokken door een klaaglijk geloei, dat blijkbaar uit een van zijn weiden aan de rivier kwam, een eind stroomop van de hoeve. Toen hij den oever opliep om te onderzoeken wat er aan de hand was, kwam hij aan een sluithek van takken, dat deze weilanden van elkaar scheidt in een boven—(d.i. stroomop) en een benedenstuk. Voor een bocht van de rivier komen ze samen in een smallen doorgang, die geheel door het hek versperd wordt. Als dat niet open staat, kan er niets door. Op deze plek nu, aan den anderen kant van het hek, zag Jones tot zijn stomme verbazing het kalf, dat hij den vorigen dag in een zak gebonden op het perron had achtergelaten.

Dat het dier zich op de een of andere manier uit den zak gewerkt had en er van door was gegaan, kon heel goed, want eer de trein moest binnenrijden, zou er zich wel niemand op het perron bevonden hebben; maar hoe zoo'n jong dier op boven beschreven terrein den weg had gevonden en de rivier

was overgekomen, (want dat moest het gedaan hebben) kunnen we ons moeilijk indenken en zullen we nooit te weten komen. Dat het in de wei aan de rivier werd aangetroffen, bewees, dat het er niet anders dan regelrecht heeft kunnen komen. Had het dier den grooten weg gehouden, die ongeveer een K.M. van de rivier af ligt, dan zou het met geen mogelijkheid het tusschenliggende land hebben kunnen oversteken, waar allerlei afgesloten stukjes grond en tuinen en wat onbruikbare met struikgewas begroeide dijkjes en heggen liggen. Het kan dus niet betwijfeld worden, dat het dier *regelrecht geloopt is*, door zijn natuur gedrongen.

Aan te nemen dat dit kalf geestelijk in staat zou zijn zich bijzonderheden van het land te herinneren van onder uit het karretje (het doet er hier ook niet toe waar het gezeten heeft, onmogelijk blijft het) is natuurlijk onzinnig. Was dit voorval het eenige bewijs, dan zou het al voldoende zijn om aan te toonen, dat de dieren een nimmer falenden richtingszin bezitten.

Was het tegenovergestelde gebeurd, dat wil zeggen, had de koe op deze wijze haar kalf ontdekt, dan zou de zaak minder verrassend zijn geweest, ofschoon, de gesteldheid van het terrein waar ze doorgetrokken was in aanmerking genomen, toch nog merkwaardig genoeg.

De opvatting van een duif die *en passant* „bergen en dalen" aandachtig in zich op zou nemen om ze zich later te kunnen herinneren, schrijft eigenlijk louter menselijke eigenschappen

aan den vogel toe. Als we echter toegeven dat duiven een aangeboren richtingszin hebben, rijst vanzelf de vraag: waarom ze dan oefenen? Is oefening noodig? Volgens den schrijver is oefening noodig om deze reden: daar de vogels in gevangenschap verkeerden en tot huisdieren zijn gemaakt om den mensch te dienen, leven ze niet onder *zuiver* natuurlijke omstandigheden en het staat hun dus niet vrij hun talent te gebruiken op den tijd, in het jaargetijde, dat het hun (de

Foto C. Steenbergh.

DORPSGEZICHT TE EGMOND BINNEN.

natuur) past. Neen, ze worden op alle uren van den dag en in weer en wind opgegooid om hun weg te vinden. Dit gaat tegen alle regelen der natuur in. Het is ook weer zoo'n voorbeeld van leekengeknoei aan een machine, die de leek niet naar waarde kan schatten, en het loopt er op uit, dat hij het evenwicht verstoort. Oefening, voor zoover die mogelijk is, herstelt dit; niet door de reeds volmaakte gave te verbeteren of nog eens goed te doen beseffen, maar door ze tot een gewoonte te maken — bij duiven de gewoonte van onmiddellijk naar huis te keeren zoodra ze vrijgelaten worden, waar bij wedstrijden alles op aankomt.

Wanneer een duif een eind van huis losgelaten wordt, is er geen reden waarom ze terstond terug zou keeren. Ofschoon ze dat gewoonlijk wel doet, blijft de kans toch altijd bestaan, dat ze aangelokt wordt door verleidelijke plekjes, waar wat te halen valt, zoals korenvelden, die zij over vliegt. Is zij neergestreken, dan ontmoet zij er allicht andere van haar soort, en verliest zoo haar neiging om naar huis te gaan, of komt mogelijk nooit meer terug. Maar we mogen niet zeggen, dat de duif faalde, omdat ze *niet in staat* was den weg te vinden. Het oefenen dient om de kans op talmen te verminderen. De voorstanders van „waarneming en herinnering" beweren: als duiven richtingszin bezaten, zou de mist hen niet hinderen. Ongetwijfeld heeft de mist wel invloed op de vogels: men zegt dat ze weigeren uit te vliegen als 't mist, wat wellicht zoo vreemd nog niet is.

(Wordt vervolgd).